

Latvijas tauta vai latviešu tauta?

Jēdziena *Latvijas tauta* izpratne

Latvijas iedzīvotāju skatījumā

Atslēgvārdi: pilsoniskais nacionālisms, etniskais nacionālisms, etniskā daudzveidība

Ievads

Latvijas tauta ir pilsonisks jēdziens, kas lietots Latvijas Satversmē. Atbilstoši tai Latvijas tauta ir Latvijas suverēns un valsts pamats, kas ietver gan latviešu nāciju, gan citu etnisko un nacionālo kopienu piederīgos, kuri piesaistīti Latvijai ar juridisko pilsonības saiti.¹ Saskaņā ar šo interpretāciju jēdziens *Latvijas tauta* ir pilsoniskumu uzsverošs un savā ziņā iekļaujošs definējums, kas noteikti veicina sabiedrības saliedētību.

Latvijas valsts tiesību zinātnieks Kārlis Dišlers savā Satversmes pētījumu apkopojumā, kur pētīti Satversmes piemērošanas jautājumi, ir rakstījis, ka pie Latvijas tautas pieder visi tie, kas juridiskām saitēm saistīti ar Latvijas valsti, neatkarīgi no tā, pie kādas etniskās grupas viņi pieder.² Egils Levits savukārt norāda, ka Latvijas tauta kā Satversmes 2. pantā noteiktais suverēnās varas nesējs sastāv no diviem elementiem. Pirmkārt, no latviešu nācijas, kuras piederīgie piesaistīti Latvijas valstij ar sociāli politisko nacionālās identitātes saiti un lielais vairums arī ar juridisko pilsonības saiti.

Otrkārt, no citu etnisko kopienu piederīgajiem, kas piesaistīti Latvijai ar juridisko pilsonības saiti.³

Vienlaikus ikdienā un arī iedzīvotāju aptaujās jēdziens *Latvijas tauta* var tikt atšķirīgi interpretēts, dažkārt sašaurinot to līdz jēdzienam *latviešu tauta*. Lai izprastu dažādu Latvijas iedzīvotāju grupu atvērtību Satversmē definētajai iekļaujošajai pieejai jēdziena *Latvijas tauta* interpretācijā, jautājums par *Latvijas tautu* tika uzdots reprezentatīvā Latvijas iedzīvotāju aptaujā. Analīzes pamatā ir Latvijas iedzīvotāju kopumu reprezentējoši dati, kur salīdzinātas 2010. gadā veiktas aptaujas un 2024./2025. gadā veiktas aptaujas jautājumu atbildes par to, kā Latvijas iedzīvotāji izprot, kādas iedzīvotāju grupas ietver *Latvijas tautu*.

Juristu diskusijas par jēdziena *Latvijas tauta* izpratni sociālo zinātņu laukā ir saistītas ar diskusijām par politiskās nācijas veidošanās procesiem un etnisko un pilsonisko nacionālismu. Neliela atgriešanās laikā šajās diskusijās, kas Latvijā notika 20. gadsimta 90. gadu beigās un 21. gadsimta sākumā, ļauj labāk atbildēt uz jautājumu: vai un kas šajā izpratnē par *Latvijas tautu* ir mainījies?

Tādēļ raksta teorētiskajās nodaļās par jēdzieniem *pilsoniskā apziņa*, *politiskā nācija*,

¹ Kusiņš, G. Latvijas tauta. *Jurista Vārds*, 15.02.2022., Nr. 7 (1221), 6.–7. lpp. <https://m.juristavards.lv/doc/280586-latvijas-tauta/>

² Dišlers, K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930, 18. lpp.

³ Levits, E. Latviešu nācija, Latvijas tauta, Latvijas valsts. No: *Apvienotais pasaules latviešu zinātnieku III kongress un Letonikas IV kongress. Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte. Plenārsēžu materiāli*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2012, 77. lpp.

etniskā demokrātija, etniskais un pilsoniskais nacionālisms ir mēģināts koncentrētā veidā iezīmēt galvenos jēdzienus un to interpretāciju Latvijas teorētiskajās diskusijās. Turpinājumā ir īsumā raksturota Latvijas pieeja pilsonības institūta noteikšanā. Pirms aptaujas rezultātu analīzes ir sniegta aptaujas metodoloģijas raksturojums, bet rakstu noslēdz secinājumi par Latvijas iedzīvotāju izpratni par jēdzienu *Latvijas tauta*.

Pilsoniskā apziņa, politiskā nācija un etniskā demokrātija

Sociālajās zinātnēs jautājumi par tautu un to, kas to veido, tiek conceptualizēti ar tādiem jēdzieniem kā *pilsoniskā apziņa* un *politiskā nācija*. Jautājumi par pilsoniskās apziņas veidošanos un politiskās nācijas ideja ir cieši saistīti ar atšķirīgiem nacionālisma modeļiem, kurus apspriež gan Rietumu, gan Latvijas pētnieki. Visaktīvāk diskusijas par šiem jēdzieniem Latvijā notika 20. un 21. gadsimta mijā. Saskaņā ar Nila Muižnieka piedāvāto definīciju, jēdziens *valstiskā apziņa* attiecas uz “tautas līdzdalību sabiedriski politiskajā dzīvē, tiešo vai netiešo atbalstu demokrātiskas valsts pastāvēšanai, tautas pašorganizēšanos un kontroli pār valsts pārvaldi un demokrātisku vērtību, iemaņu un zināšanu izplatību tautā”.⁴ Vairāki pētnieki šajā laikā valstiskās apziņas veidošanos Latvijā centās sasaistīt ar politiskās nācijas ideju⁵, kas ir vērsta uz visu

pilsoņu – neatkarīgi no etniskās piederības – tiesību aizsardzību un vienotību, uzsverot gan tiesību vienlīdzības principu, gan arī pilsoņu atbildības un pilsoniskās līdzdalības aspektus. Pētnieku idejas un diskusijas par pilsoniskās apziņas un politiskās nācijas veidošanos Latvijā kļuva par pamatu Valsts programmas “Sabiedrības integrācija Latvijā” koncepcijas izstrādei Elmāra Vēbera vadībā, taču tās neguva lielu atbalstu politiķu un plašas sabiedrības vidū. Vērtējot sabiedrības integrācijas procesu, Vēbers norāda, ka Sabiedrības integrācijas programmas “īstenošana tā arī netika uzsākta, jo tās nostādņām atbilstošs īstenošanas mehānisms netika (un vēl joprojām nav) izveidots”.⁶ Elmārs Vēbers arī secina, ka ārpus zinātnieku aprindām “latviešu publika nebija gatava šai idejai un uztvēra to negatīvi un sakāpināti neadekvāti”, tādēļ plaša publiska politiskās nācijas idejas apspriešana tika pārtraukta.⁷ Vērtējot gan pētījumu rezultātus, gan politiskos procesus, tajā skaitā valodas referendumu 2012. gadā par krievu valodu kā otro valsts valodu, jāatzīst, ka latvieši kā sabiedrības vairākums jutās apdraudēti⁸. Līdz ar to latvieši kā titulnācija, pirmkārt, izjuta nepieciešamību

Filozofijas un socioloģijas institūts, 1998, 43.–63. lpp.

⁶ Vēbers, E. Vai teiksim ardievas sabiedrības integrācijai? Dribins, L., Šņitņikovs, A. (red.). *Pretestība sabiedrības integrācijai: cēloņi un sekas*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007, 127. lpp.

⁷ Turpat, 119. lpp.

⁸ Zepa, B., Šūpule, I., Kļave, E., Krastiņa, L., Krišāne, J., Tomsone, I. *Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi*. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2005; Zepa, B., Šūpule, I., Krastiņa, L., Krišāne, I., Grīviņš, M., Bebris, I., Ieviņa, I. *Integrācijas prakse un perspektīvas*. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2006; Šūpule, I. Constructions of National and Ethnic Identity in Online Discussions on Referenda Initiatives in Latvia. *Baltic Journal of European Studies*, 2012, Vol. 2, No. 1, pp. 121–137; Šūpule, I. Apdraudētais vairākums un pašpietiekamā minoritāte: integrācijas politikas galveno virzienu analīze Latvijā. *Akadēmiskā*

⁴ Muižnieks, N. Valstiskā apziņa: kritēriji un pazīmes. No: Vēbers, E. (red.). *Pilsoniskā apziņa*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 1998, 36. lpp.

⁵ Dribins, L. Politiskā nācija jeb valststauta: idejas vēsture un mūsdienu izpratne. No: Vēbers, E. (red.). *Pilsoniskā apziņa*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 1998, 84.–97. lpp.; Vēbers, E. Valstiskā apziņa politiskās nācijas struktūrā. No: Vēbers, E. (red.). *Pilsoniskā apziņa*. Rīga: Latvijas Universitātes

pēc latviešu valodas, kultūras un izglītības sistēmas nostiprināšanas, otrkārt, ņemot vērā rusifikācijas apmērus PSRS laikā, krievi kā lielākā etniskā minoritāte tika uztverti kā drauds latviešu pastāvēšanai un iekļaujoša pieņemšana uz līdzvērtīgiem principiem nebija sabiedrībā pieņemama ideja.

Latvijas situācija šajā jautājumā nav unikāla, jo līdzīgas diskusijas notika arī Igaunijā. Piemēram, Igaunijas pētnieks Reins Rūtso (*Rein Ruutsoo*), analizējot dažādos viedokļus par to, kādiem būtu jābūt Igaunijas nācijas veidošanās principiem, norāda uz diskursīvo konfliktu, kas raksturo šīs diskusijas. Gan Igaunijas, gan Latvijas nacionālās valsts atjaunošanas projekts bija pretrunā ar daudzu Rietumu pētnieku priekšstatiem par liberālas, demokrātiskas valsts izveidi galvenokārt tādēļ, ka Rietumu pētnieki līdz galam neizprata Latvijas un Igaunijas situāciju pēc PSRS kā Krievijas impērijas turpinātājas sabrukuma.⁹ Reālajā dzīvē Rietumu piedāvātos teorētiskos normatīvos liberālas multinacionālās sabiedrības projektus nebija iespējams īstenot, jo sabiedrības vairākums ne Latvijā, ne Igaunijā šīs idejas nepieņēma. Reins Rūtso uzskata, ka gan konceptuāli, gan praktiski Igaunijā nebija citas alternatīvas, kā veidot nacionālu valsti¹⁰, kuras mērķis ir nodrošināt igauņu valodas un kultūras pastāvēšanu, minoritātēm garantējot kultūras autonomiju. Jāatzīmē, ka līdzīgi kā Igaunijā arī Latvijā nacionālās valsts atjaunošanas process, kura pamatā ir demokrātijas principi, bet vienlaicīgi tiek nodrošināta īpaša aizsardzība un atbalsts titulnācijai, Latvijas krievu vidū tika uztverts neviennozīmīgi. Daļa krievu un krieviski

runājošo iedzīvotāju pieņemtus likumus¹¹ uztvēra kā pret sevi vērstus un diskriminējošus.

Pētnieku diskusijās, raksturojot valstu atjaunošanas procesus Latvijā un Igaunijā, izskan arī tādi jēdzieni kā *etniskā demokrātija*. Vairāku Rietumu pētnieku darbos Latvija līdzās citām valstīm – Igaunijai, Slovākijai, Gruzijai, Maķedonijai – ir tikusi apzīmēta kā etniskā demokrātija.¹² Arī Ilga Apine norāda uz *etniskās demokrātijas* pazīmēm Latvijā.¹³ Viņas skatījumā *etniskā demokrātija* Latvijā nozīmē to, ka, lai gan ir funkcionējoša demokrātiska pārvalde un tiek nodrošināti tiesiskuma principi, kā arī ir iedzīvīnāti likumi un konstitucionālās normas, kas garantē kultūras dzīves daudzveidīgumu un minoritāšu etniskās un kultūras identitātes saglabāšanu, vienlaikus politiskajā dzīvē dominē titulnācija, bet citas etniskās grupas ir politikas subjekti. Citiem vārdiem sakot, *etnisko demokrātiju* Latvijā raksturo tas, ka reāli funkcionējošas parlamentārās demokrātijas apstākļos valsts likumos titulnācijas valodas un kultūras saglabāšanas intereses tiek stādītas augstāk un lēmumu pieņemšanā netiek nodrošināta minoritāšu pārstāvniecība.¹⁴ Arī aptauju datus balstīti secinājumi 2010. gadā parādīja, ka “mēģinājumi izveidot pilsonisku/politisku nāciju nav bijuši veiksmīgi – etniskajām grupām joprojām ir ļoti atšķirīgi priekšstati, kādā zemē tās vēlētos dzīvot un viņu ģeopolitiskās identitātes un vēstures uztvere ir radikāli

Dzīve, 2024/2025, Nr. 60, 60.–70. lpp. <https://journal.lu.lv/adz/article/view/2422/2353>

⁹ Ruutsoo, R. Discursive Conflict and Estonian Post-Communist Nation-Building. In: Lauristin, M., Heidmets, M. (eds.). *The Challenge of the Russian Minority. Emerging Multicultural Democracy in Estonia*. Tartu University Press, 2002, p. 53.

¹⁰ Turpat, 54. lpp.

¹¹ LPSR AP lēmums par latviešu valodas statusu (1988), Pilsonības likums (1994), Izglītības likums (1998), Valsts valodas likums (1999) un citi.

¹² Ruutsoo, R. Discursive Conflict and Estonian Post-Communist Nation-Building, p. 47.

¹³ Apine, I. Etnopolitikas analīze. No: Dribins, L., Šņitņikovs, A. (red.). *Pretestība sabiedrības integrācijai: cēloņi un sekas*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007, 29. lpp.

¹⁴ Šūpule, I. *Etniskās un nacionālās identitātes sociālā konstruēšana mijiedarbībā: Latvijas gadījuma izpēte. Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012.

atšķirīga, ko veicina etniski segregēta partiju sistēma”.¹⁵

Etniskais un pilsoniskais nacionālisms

Aplūkojot jēdzienu *etniskais nacionālisms*, jāuzsver, ka Rietumeiropas sociālo zinātņu priekšstatos un diskusijās par nacionālismu bieži vien tiek pretnostatīti un salīdzināti divu nacionālisma paveidi jeb ideāltipi – etniskais un pilsoniskais nacionālisms. Pilsoniskais nacionālisms ir orientēts uz valsti, un kā ideāltips ar to tiek saistīts Francijas modelis, savukārt etniskais nacionālisms tiek saistīts ar Vācijas modeli, kuram tuvāka ir arī latviešu vidū dominējošā izpratne par nāciju.¹⁶ Nereti pilsoniskais nacionālisms tiek pasniegts kā kaut kas pozitīvs un Rietumeiropai raksturīgs, bet etniskais nacionālisms – kā kaut kas negatīvs un Austrumeiropai raksturīgs. Tomēr jāuzsver, ka ar etnisko un pilsonisko nacionālismu kā ideāltipiem saistītie vērtību spriedumi kopumā ir jāvērtē kritiski.¹⁷ Dalījums labajā Rietumeiropas un sliktajā Austrumeiropas nacionālismā ir ļoti vienkāršota pieeja, jo nacionālisma fenomens ir ļoti complicēts un vēsturiski specifisks fenomens. Lai gan ideāltipi kā modeļi palīdz izprast dažādās pieejas, tomēr jāatceras, ka ideāltipi reālajā dzīvē nepastāv. Realitātē nacionālisms katrā valstī ir specifisks un vēsturiskā konteksta noteikts. Piemēram, Francijas pilsoniskā nacionālisma izveidē būtisks faktors bija tas, ka “mūsdienu Francijas valsts radās nevis

konfrontācijā starp frančiem un citām tautām vai Francijas valsti un citām valstīm, bet gan konfrontācijā starp divām politiskajām iekārtām – absolūtismu un pilsonisko demokrātiju (tās toreizējā izpausmes formā)”¹⁸. Lai gan vēsturiski Francijas pilsoniskā nacionālisma izpratne ir balstīta uz *ius soli* principu, ka visi Francijā dzimušie ir Francijas pilsoņi un veido “homogēnu nāciju”, 20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā *homogēnās nācijas* ideja Francijā ir drīzāk ideoloģisks pieņēmums, ko ir sarežģīti attiecināt uz Francijas pilsoņiem, kuru izcelsme saistīta ar Francijas bijušajām kolonijām un kuri ir tumšādaini un islamtīgi francūži ar atšķirīgām kultūras tradīcijām. Mūsdienās diskutējama ir arī Francijas īsteno tā pieeja 200 gadu garumā veidot *homogēnu nāciju*, vienādojot valodas lietošanu Francijas teritorijā, atšķirīgās valodu un dialektu grupas asimilējot un uzspiežot tām Parīzes reģiona dialektu kā vienojošo franču valodu.

Pretstatā Francijas vēsturiskajai situācijai, kad nācija veidojās centralizētas un unitāras valsts apstākļos, Vācijā nācijas izpratne attīstījās valstiski sadrumstalotā situācijā, kad Vācijas teritorijā pastāvēja daudzas nelielas valstis. Šeit nacionālisma attīstība ir saistīta ar vācu kultūrnācijas veidošanās procesu 19. gadsimta sākumā, kad *romantiskais kultūrnacionālisms* inteliģences vidū pārauga nacionālās atbrīvošanas cīņās pret franču iebrucējiem. Sarežģīti 19. gadsimta iekšpolitiskie procesi noveda pie Vācijas ķeizarvalsts izveides 1871. gadā Oto Bismarka vadībā. Vācijas ķeizarvalstī dominējošā ideoloģija bija nacionāli konservatīva ar lielu uzsvāru uz agresīvu vācu nacionālismu, kas lielā mērā uzskatāms par Pirmā pasaules kara cēloni.¹⁹ Lai gan pēc Otrā pasaules kara vācu nacionālisms tika apzināti klusināts, Vācijai līdz pat 20. gadsimta 90. gadiem bija raksturīga etniski definēta nācijas ideja jeb *ius sanguinis* (izcelsmes) princips. Saskaņā ar

¹⁵ Tabuns, A. Identity, Ethnic Relations, Language and Culture. In: Muižnieks, N. (ed.). *How Integrated is Latvian Society? An Audit of Achievements, Failures and Challenges*. Rīga: University of Latvia Press, 2010, p. 278.

¹⁶ Levits, E. Valstsnācija un kultūrnācija – franču un vācu nācijas vēsturiskie modeļi. No: Vēbers, E. (red.). *Pilsoniskā apziņa*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 1998, 65. lpp.

¹⁷ Spencer, P., Wollman, H. *Nationalism. A Critical Introduction*. London: Sage Publications Ltd, 2002.

¹⁸ Levits, E. Valstsnācija un kultūrnācija – franču un vācu nācijas vēsturiskie modeļi, 67. lpp.

¹⁹ Turpat, 76. lpp.

šo principu tika īstenota “atkalapvienošanās politika”, kuras mērķis bija etnisko vāciešu no citām valstīm uzņemšana. Arī latviešu nācija līdzīgi kā vācu un citu Austrumeiropas valstu nācijas vēsturiski ir veidojusies kā etniski definēta kultūrnācija. Tomēr Latvijas pilsonība nebūt nav ierobežojoša un *ius sanguinis* principā vien balstīta, jo tajā ir kombinēti elementi, kas attiecas gan uz *ius sanguinis*, gan uz *ius solis* principu.

Latvijas pilsonības noteikšanas principi

1919. gada 23. augusta “Likums par pavalstniecību” kopumā bija ļoti iekļaujošs un nodrošināja to, ka Latvijas pilsonību saņēma absolūtais vairākums Latvijas teritorijā dzīvojošo neatkarīgi no etniskās piederības. Citu pieeju paredzēja 1994. gadā pieņemtais Pilsonības likums, kas bija balstīts principiālā pozīcijā atjaunot Latvijas Republiku un tās pilsoņu kopumu un kurā ir diezgan izteikts uzsvars uz *ius sanguinis* principu.²⁰ Šī likuma 2. pants noteica, ka Latvijas pilsoņi ir personas, kuras bija Latvijas pilsoņi 1940. gada 17. jūnijā, kā arī šo personu pēcnācēji.

Tas radīja situāciju, kad 1996. gadā 27 % jeb 670 478 Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju nebija tiesības reģistrēties par Latvijas pilsoņiem un viņi ieguva Latvijas nepilsoņu statusu ar iespēju Latvijas pilsonību iegūt naturalizācijas procesā.²¹ Lai gan nepilsoņa statuss noteica galvenokārt politisko tiesību ierobežojumus,

tas plašsaziņas līdzekļu, kā arī Krievijas ietekmē strauji tika definēts kā pazemojošs un veicināja stigmatizētas kopienas paštēla veidošanos.²² Tomēr jāuzsver, ka pilsoņu kopums ne 1919. gadā, ne arī 1996. gadā, ne arī 2025. gadā nav homogēns. 2025. gada sākumā 72 % no visiem pilsoņiem bija latvieši.²³

Izvērtējot sabiedrības integrācijas iespējas Latvijā un diskusijas par vērtībām, kurām būtu jābūt sabiedrības integrācijas pamatā, Latvijas pētnieki ir analizējuši Latvijas latviešu un mazākumtautību nacionālismu. Pētnieki atzīst, ka etniskais nacionālisms raksturo latviešu centienus atjaunot valstisko neatkarību pagājušā gadsimta 80. gadu beigās, kā arī nostiprināt latviešu pozīcijas etniskajā hierarhijā pēc neatkarības atjaunošanas, savukārt uz mazākumtautībām ir attiecināms pilsoniskais nacionālisms.²⁴

Diskusiju par politiskās nācijas izpratni turpina arī Marija Golubeva rakstā “Latvijas tauta un “cittautieši””.²⁵ Šajā rakstā viņa analizē pretrunīgo politisko un juridisko diskursu Latvijā attiecībā uz jēdzienu *Latvijas tauta* un *Latvijas pilsoņu kopums*. Viens no Golubevas

²⁰ Brands Kehris, I. Citizenship, Participation and Representation. In: Muižnieks, N. (ed.). *How Integrated is Latvian Society? An Audit of Achievements, Failures and Challenges*. Rīga: University of Latvia Press, 2010, p. 98.

²¹ IRV020. Iedzīvotāji pēc dzimuma, valstiskās piederības un pa vecuma grupām gada sākumā 1996 – 2025. *Oficiālās statistikas portāls*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRV/IRV020/

²² Hanovs, D., Vinnika, I. Krievvalodīgie Latvijā: diasporas kultūras atmiņas saturs un veidošanas tehnoloģijas. No: *Robežu paplašināšana: identitātes un kopienas. Starptautiskās konferences ziņojumi*. Rīga, 2005. gada 9.–12. novembris. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 191. lpp.

²³ IRE060. Iedzīvotāju skaits un īpatsvars pēc tautības un valstiskās piederības gada sākumā 2011 – 2025. *Oficiālās statistikas portāls*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRV/IRE060/

²⁴ Tabuns, A., Tabuna, A., Broks, J. National Identity. In: Tabuns, A. (ed.). *National, State and Regime Identity in Latvia*. Rīga: Baltic Study Centre (Pērse Ltd.), 2001, pp. 112–144; Zepa, B., Šūpule, I., Krastiņa, L., Kešāne, I., Grīviņš, M., Bebrīša, I., Ieviņa, I. *Integrācijas prakse un perspektīvas*.

²⁵ Golubeva, M. Latvijas tauta un “cittautieši”. No: Hanovs, D. (red.). *Ceļojums ar citādo: subkultūras pilsētas vidē*. Rīga: Dialogi.lv, 2007, 99.–106.lpp.

secinājumiem ir, ka “Latvijas sabiedrībā, tāpat kā valsts pārvaldes juridiskā, diskursīvā un politiskā praksē, pašlaik nepastāv vienots priekšstats par to, kas pieder un kas nepieder pie Latvijas tautas, tātad – esošie diskursi un prakses nedod cilvēkam iespēju izdarīt viennozīmīgus secinājumus par savu piederību Latvijas tautai. It īpaši, ja šis cilvēks ir “cittautietis””.²⁶

Lai noskaidrotu Latvijas iedzīvotāju priekšstatus par to, kādas iedzīvotāju grupas veido *Latvijas tautu*, jautājums par *Latvijas tautu* tika uzdots reprezentatīvā Latvijas iedzīvotāju aptaujā, kuras metodoloģija raksturota turpinājumā.

Aptaujas metodoloģija

Latvijas iedzīvotāju izpratne par jēdzienu *Latvijas tauta* rakstā analizēta, izmantojot Latvijas iedzīvotāju reprezentatīvas aptaujas datus, kas iegūti Valsts pētījumu programmas projekta “Sabiedrības saliedētības vektori: no saliedētības ap valstsnāciju (2012–2018) uz saliedēto pilsonisko kopienu valsts, sabiedrības un indivīdu drošības labā (2024–2025)” (Nr. VPP-KM-SPASA-2023/1-0002) vajadzībām. Iedzīvotāju aptaujas ģenerālā kopa ir Latvijas iedzīvotāji vecumā no 18 gadiem un vecāki. Sasniegtās izlases apjoms ir 2023 respondentu. Izlases veidošanai izmantota vairākpakāpju stratificēta nejaušā gadījumu izlases metode. Aptaujas metode ir tiešas intervijas respondentu dzīvesvietās (kombinējot *PAPI* un *CAPI*), kā arī piedāvājot respondentam iespēju aizpildīt anketu tiešsaistē (*CAWI*). *Web* paneļa izmantošana izlases veidošanai netika pielāgota. Aptaujas veikšanas laiks ir no 2024. gada novembra līdz 2025. gada februārim.

Pētījuma veikšanai izmantota *SPSS* datu analīzes programma (*IBM SPSS Statistics 29*).

Aptaujas datu analīzē izmantoti svērti dati, kur dati svaroti pēc dzimuma, vecuma grupu (10 gadu intervāls) un tautības (latvieši un citas tautības) pazīmēm. Atšķirību būtiskuma pārbaudei izmantoti statistiskie testi, kur, ja *p* vērtība ir mazāka par 0.05 ($p < 0.05$), atšķirības uzskatāmas par statistiski būtiskām.

Lai salīdzinātu 2024. un 2025. gadā veiktas aptaujas jautājumu atbildes par to, kā Latvijas iedzīvotāji izprot, kādas iedzīvotāju grupas ietver *Latvijas tautu*, ar iepriekš iegūtām atbildēm uz šo jautājumu, analīzē izmantota arī 2010. gadā veiktas Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes aptaujas dati, kas reprezentē Latvijas iedzīvotāju kopumu vecumā no 18 līdz 74 gadiem. Izmantotās aptaujas dati iegūti Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte: valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība” ietvaros. Izlases apjoms – 1004 respondenti. Aptaujas laiks – 2010. gada novembris.

Aptaujas rezultāti: izpratne par jēdzienu *Latvijas tauta*

Latvijas iedzīvotāju izpratne par to, kādas grupas veido *Latvijas tautu*, atklāj, ka vislielākā vienprātība ir par to, ka latvieši veido *Latvijas tautu*, jo to atzīmē 96 % aptaujas dalībnieku (1. tabula). Salīdzinoši augsta vienprātība attiecas arī uz to, ka visi Latvijas pilsoņi veido *Latvijas tautu*. Šādu viedokli pauž 89 % Latvijas iedzīvotāju. Tam, ka visi Latvijas iedzīvotāji varētu tikt uzskatīti par *Latvijas tautu*, piekrist jau ievērojami mazāks aptaujāto skaits: tikai divas trešdaļas jeb 66 % Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka visi Latvijas iedzīvotāji veido *Latvijas tautu*.

Lai pārbaudītu dažādu aspektu nozīmi vērtējumos par noteiktu grupu piederību Latvijas tautai, aptaujā iekļauti arī tādi aspekti kā piederības sajūta valstij (visi iedzīvotāji – pilsoņi un nepilsoņi –, kas jūt piederību valstij), latviešu valodas zināšanas un dzīvošana Latvijā (visi, kas runā latviski un dzīvo Latvijā), piedzimšanas Latvijā nozīme (visi, kas ir dzimuši Latvijā), kā arī etniskās izcelsmes nozīme (visi, kam

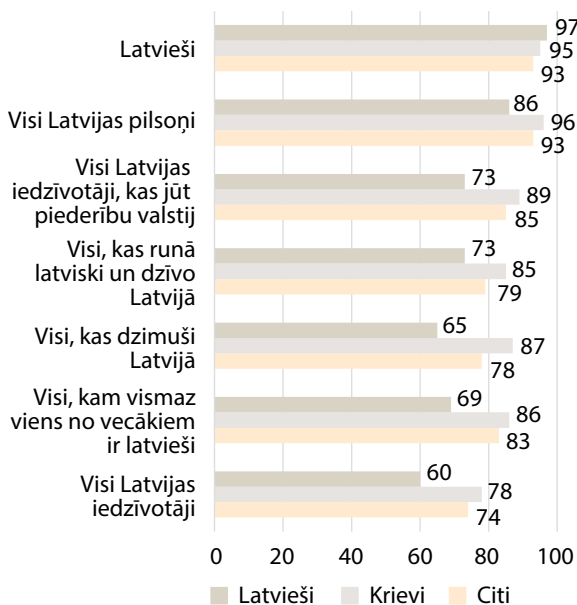
²⁶ Golubeva, M. Latvijas tauta un “cittautieši”. No: Hanovs, D. (red.). *Ceļojums ar citādo: subkultūras pilsētas vidē*. Rīga: Dialogi.lv, 2007, 100. lpp.

1. tabula

Izpratne par jēdzienu *Latvijas tauta*. Jautājuma formulējums: Kuras no sekojošajām grupām, Jūsaprāt, veido Latvijas tautu? Tabulā sniegtas atbildes: “jā”.

	2010	2024/2025
1. Latvieši	96 %	96 %
2. Visi Latvijas pilsoņi	87 %	89 %
3. Visi Latvijas iedzīvotāji	66 %	66 %
4. Visi iedzīvotāji (pilsoņi un nepilsoņi), kas jūt piederību valstij	81 %	78 %
5. Visi, kas runā latviski un dzīvo Latvijā	77 %	77 %
6. Visi, kas ir dzimuši Latvijā	76 %	72 %
7. Visi, kam vismaz viens no vecākiem ir latvietis	72 %	75 %

Avots: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātē Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte: valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība” ietvaros 2010. gadā veiktās aptaujas dati, $n = 1004$; Valsts pētījumu programmas “Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstība” projekta “Sabiedrības saliedētības vektori: no saliedētības ap valstsnāciju (2012–2018) uz saliedēto pilsonisko kopienu valsts, sabiedrības un indivīdu drošības labā (2024–2025)” dati, $n = 2023$

1 Izpratnes atšķirības par jēdzienu *Latvijas tauta* pēc tautības. Avots: Valsts pētījumu programmas “Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstība” projekta “Sabiedrības saliedētības vektori: no saliedētības ap valstsnāciju (2012–2018) uz saliedēto pilsonisko kopienu valsts, sabiedrības un indivīdu drošības labā (2024–2025)” dati, $n = 2023$

vismaz viens no vecākiem ir latvietis). Aptaujas dati parāda, ka mazliet lielāka nozīme tiek piešķirta tam, ka cilvēks izjūt piederību valstij (neatkarīgi no pilsonības statusa) (78 %), tam, ka runā latviski un dzīvo Latvijā (77 %), kā arī etniskajai izcelsmei – tam, ka vismaz viens no vecākiem ir latvietis (75 %).

Pārsteidzoši, ka Latvijas iedzīvotāju viedoklis šajā jautājumā 15 gadu laikā gandrīz vispār nav mainījies. Salīdzinot 2010. gada un 2024./2025. gada aptauju rezultātus, redzams, ka statistiski nozīmīgu izmaiņu atbildēs nav, jo pat tajos aspektos, kur ir atšķirības dažu procentu robežās, tās nav lielākas par izlases kļūdas intervālu.

Iedziļinoties atšķirībās pēc dažādām sociāli demogrāfiskām pazīmēm, atklājas, ka pēc tādām pazīmēm kā vecums, dzimums, izglītība vai ienākumi statistiski nozīmīgas atšķirības nav vērojamas, bet statistiski nozīmīgas atšķirības atbildēs ir vērojamas pēc tautības ($p < 0.05$) **1**.

Salīdzinot latviešu un krievu atbildes, redzams, ka krievi biežāk uzskata, ka visi Latvijas pilsoņi veido *Latvijas tautu* (latvieši – 86 %, krievi – 96 %), ka visi Latvijas iedzīvotāji (pilsoņi un nepilsoņi), kas jūt piederību valstij, veido *Latvijas tautu* (latvieši – 73 %, krievi – 89 %), ka visi, kas runā latviski un dzīvo Latvijā, veido *Latvijas tautu* (latvieši – 73 %, krievi – 85 %). Ļoti būtiskas atšķirības ir vērojamas arī attiecībā uz to, vai visi Latvijas iedzīvotāji ir uzskatāmi par *Latvijas tautu* (latvieši – 60 %, krievi – 78 %) un vai visi, kas dzimuši Latvijā, ir uzskatāmi par *Latvijas tautu* (latvieši – 65 %, krievi – 87 %).

Redzams, ka latvieši savā definējumā par to, kuras grupas veido *Latvijas tautu*, ir mazāk iekļaujoši nekā krievu un citu tautību Latvijas iedzīvotāji. Aplūkojot datus salīdzinājumā ar 2010. gadu, redzams, ka atbildes kopumā ir ļoti līdzīgas (2. tabula). Vienīgais aspekts, kur piesardzīgi varētu identificēt nelielas izmaiņas, attiecas uz to, vai visi Latvijas iedzīvotāji ir uzskatāmi par *Latvijas tautu*: ja 2010. gadā šādu viedokli pāda 53 % latviešu, tad 2024. un 2025. gadā – 60 %. Ja pieņem, ka izmaiņas

2. tabula

Izpratne par jēdzienu *Latvijas tauta* latviešu vidū. Jautājuma formulējums: Kuras no sekojošajām grupām, Jūsuprāt, veido Latvijas tautu? Tabulā sniegtas atbildes: “jā”.

	Latvieši	Visi Latvijas pilsoņi	Visi Latvijas iedzīvotāji, kas jūt piederību valstij	Visi, kas runā latviski un dzīvo Latvijā	Visi, kas dzimuši Latvijā	Visi, kam vismaz viens no vecākiem ir latvietis	Visi Latvijas iedzīvotāji
Latvieši 2024/2025	97	86	73	73	65	69	60
Latvieši 2010	98	81	73	76	68	65	53

Avots: Valsts pētījumu programmas “Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstība” projekta “Sabiedrības saliedētības vektori: no saliedētības ap valstsnāciju (2012–2018) uz saliedēto pilsonisko kopienu valsts, sabiedrības un indivīdu drošības labā (2024–2025)” dati, $n = 2023$; Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātē Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte: valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība” ietvaros 2010. gadā veiktās aptaujas dati, $n = 1004$

3. tabula

Viedoklis par latviešu valodas un kultūras pastāvēšanas Latvijā apdraudētību. Jautājuma formulējums: Kā Jūs uzskatāt, vai latviešu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta?

	Ļoti apdraudēta	Drīzāk apdraudēta	Drīzāk neapdraudēta	Nemaz nav apdraudēta	Grūti pateikt, nav atbildes
Latvieši	13 %	39 %	34 %	11 %	4 %
Krievi	3 %	16 %	34 %	42 %	4 %
Citi	11 %	16 %	34 %	34 %	5 %
Visi	10 %	30 %	34 %	22 %	4 %

Avots: Valsts pētījumu programmas “Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstība” projekta “Sabiedrības saliedētības vektori: no saliedētības ap valstsnāciju (2012–2018) uz saliedēto pilsonisko kopienu valsts, sabiedrības un indivīdu drošības labā (2024–2025)” dati, $n = 2023$

aptaujas datus liecina par noturīgu tendenci, tas varētu liecināt par mazliet iekļaujošākas attieksmes nostiprināšanos nedaudz lielākā daļā latviešu.

Viens no aspektiem, kas skaidro latviešu mazāk atvērtu pieeju jēdziena *Latvijas tauta* izpratnei, ir saistīts ar latviešiem piemītošo apdraudētības sajūtu.²⁷ 2024. un 2025. gada aptaujas dati parāda, ka 13 % latviešu uzskata, ka latviešu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir ļoti apdraudēta, un 39 % latviešu

uzskata, ka tā ir drīzāk apdraudēta (3. tabula). Krievi un citu tautību Latvijas iedzīvotāji mazāk apmērā domā, ka latviešu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta (ļoti apdraudēta – uzskata 3 % krievu, drīzāk apdraudēta – uzskata 16 % krievu).

Aptaujas dati arī parāda, ka tie latvieši, kas uzskata, ka latviešu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta, ir mazāk atvērti plašākai jēdziena *Latvijas tauta* uztverei nekā tie latvieši, kas uzskata, ka latviešu valodas un kultūras pastāvēšana nav apdraudēta. Piemēram, to vidū, kas jūtas ļoti apdraudēti, tikai 44 % uzskata, ka visi Latvijas iedzīvotāji veido *Latvijas tautu*, bet to vidū, kas uzskata, ka latviešu valodas un kultūras pastāvēšana nemaz nav apdraudēta, 67 % uzskata, ka visi Latvijas iedzīvotāji veido *Latvijas tautu*.

²⁷ Šupule, I. Apdraudētais vairākums un pašpietiekamā minoritāte: integrācijas politikas galveno virzienu analīze Latvijā, 60.–70. lpp.

Secinājumi

Pētījuma rezultāti parāda, ka Latvijas iedzīvotāju vidū vērojama neviennozīmīga jēdziena *Latvijas tauta* interpretācija. Ja Satversmes 2. panta izpratnē *Latvijas tauta* ir visi Latvijas pilsoņi, tad aptaujas dati parāda, ka aptaujāto latviešu vidū tikai 86 % uzskata, ka *Latvijas tautu* veido visi Latvijas pilsoņi (krievu vidū – 96 %, citu tautību pārstāvju vidū – 93 %). Ievērojami vairāk aptaujāto latviešu vidū ir to, kas uzskata, ka *Latvijas tautu* veido latvieši – 97 %. Redzams, ka aptauju dati liecina par lielu vienprātību attiecībā uz uzskatu, ka visi latvieši veido *Latvijas tautu*. Kopumā vismazāk iekļaujošās attieksmes attiecībā uz jēdziena *Latvijas tauta* izpratni demonstrē tieši latviešu respondenti, kuru vidū, salīdzinot ar krieviem un citu tautību pārstāvjiem, vismazāk ir to, kas par *Latvijas tautu* uzskata visus Latvijas iedzīvotājus, kas jūt piederību valstij (73 % no aptaujātajiem latviešiem), visus, kas runā latviski un dzīvo Latvijā (73 %), visus, kas dzimuši Latvijā (65 %), visus, kam vismaz viens no vecākiem ir latvietis (69 %), visus Latvijas iedzīvotājus (60 %). Var secināt, ka etniskie latvieši vairāk iestājas par robežu novilkšanu attiecībā uz to, kādas iedzīvotāju grupas būtu uzskatāmas par piederīgām *Latvijas tautai*, salīdzinot ar krieviem un citu tautību pārstāvjiem, kas dzīvo Latvijā.

Avoti un literatūra

- Apine, I. Etnopolitikas analīze. No: Dribins, L., Šņitņikovs, A. (red.). *Pretestība sabiedrības integrācijai: cēloņi un sekas*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007, 13.–32. lpp.
- Brands Kehris, I. Citizenship, Participation and Representation. In: Muižnieks, N. (ed.). *How Integrated is Latvian Society? An Audit of Achievements, Failures and Challenges*. Rīga: University of Latvia Press, 2010, pp. 93–123.
- Dišlers, K. *Ievads Latvijas valststiesību zinātnē*. Rīga: A. Gulbis, 1930.
- Dribins, L. Politiskā nācija jeb valststauta: idejas vēsture un mūsdienu izpratne. No: Vēbers, E. (red.). *Pilsoniskā apziņa*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 1998, 84.–97. lpp.
- Golubeva, M. Latvijas tauta un “cittautieši”. No: Hanovs, D. (red.). *Ceļojums ar citādo: subkultūras pilsētas vidē*. Rīga: Dialogi.lv, 2007, 99.–106. lpp.
- Hanovs, D., Vinnika, I. Krievvalodīgie Latvijā: diasporas kultūras atmiņas saturs un veidošanas tehnoloģijas. No: *Robežu paplašināšana: identitātes un kopienas. Starptautiskās konferences ziņojumi*. Rīga, 2005. gada 9.–12. novembris. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2006, 185.–208. lpp.

Tas saistīts ar apdraudētības sajūtu latviešu vidū, jo vairāk nekā puse latviešu Latvijā (51 %) uzskata, ka latviešu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta. Mazākumtautības Latvijā ir citās domās, un tikai 19 % krievu un 27 % citu tautību Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka latviešu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta. Būtiski, ka tie latvieši, kas uzskata, ka latviešu valodas un kultūras pastāvēšana Latvijā ir apdraudēta, ir mazāk atvērti plašākai jēdziena *Latvijas tauta* uztverei.

Vienlaikus tomēr jāuzsver, ka ne tikai etniskā piederība, bet arī pilsonība, piederības sajūta valstij un latviešu valodas prasmes ir starp nozīmīgākajiem piederību *Latvijas tautai* veidojošiem principiem latviešu un citu Latvijā dzīvojošu etnisko grupu skatījumā.

Kopumā tas liecina, ka arī Latvijas iedzīvotāju izpratnē šobrīd Latvijā paralēli pastāv divi sabiedrību vienojoši principi: etniskais jeb latviešu kā titulnācijas aspekts un politiski pilsoniskais, kas iekļauj visus Latvijas pilsoņus – tos, kas jūt piederību valstij, tos, kas runā latviski un dzīvo Latvijā. Jāatzīmē, ka noteiktās situācijās šie Latvijas tautas uztveres principi viens otru papildina, bet vienlaicīgi tie veido arī pretrunīgu un konfliktējošu diskursīvo lauku, īpaši tādēļ, ka etniskais princips ir dominējošās pozīcijās.

- Muižnieks, N. Valstiskā apziņa: kritēriji un pazīmes. No: Vēbers, E. (red.). *Pilsoniskā apziņa*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 1998, 36.–42. lpp.
- IRE060. Iedzīvotāju skaits un īpatsvars pēc tautības un valstiskās piederības gada sākumā 2011 – 2025. *Oficiālās statistikas portāls*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IR__IRV/IRE060/
- IRV020. Iedzīvotāji pēc dzimuma, valstiskās piederības un pa vecuma grupām gada sākumā 1996 – 2025. *Oficiālās statistikas portāls*. https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START__POP__IR__IRV/IRV020/
- Kusiņš, G. Latvijas tauta. *Jurista Vārds*, 15.02.2022., Nr. 7 (1221). <https://m.juristavards.lv/doc/280586-latvijas-tauta/>
- Levits, E. Valstsnācija un kultūrnācija – franču un vācu nācijas vēsturiskie modeļi. No: Vēbers, E. (red.). *Pilsoniskā apziņa*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 1998, 64.–83. lpp.
- Levits, E. Latviešu nācija, Latvijas tauta, Latvijas valsts. No: *Apvienotais pasaules latviešu zinātnieku III kongress un Letonikas IV kongress. Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte. Plenārsēžu materiāli*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2012, 61.–84. lpp.
- Ruutsoo, R. Discursive Conflict and Estonian Post-Communist Nation-Building. In: Lauristin, M., Heidmets, M. (eds.). *The Challenge of the Russian Minority. Emerging Multicultural Democracy in Estonia*. Tartu University Press, 2002, pp. 31–54.
- Spencer, P., Wollman, H. *Nationalism. A Critical Introduction*. London: Sage Publications Ltd, 2002.
- Šūpule, I. Apdraudētais vairākums un pašpietiekamā minoritāte: integrācijas politikas galveno virzienu analīze Latvijā. *Akadēmiskā Dzīve*, 2024/2025, Nr. 60, 60.–70. lpp. <https://journal.lu.lv/adz/article/view/2422/2353>
- Šūpule, I. Constructions of National and Ethnic Identity in Online Discussions on Referenda Initiatives in Latvia. *Baltic Journal of European Studies*, 2012, Vol. 2, No. 1, pp. 121–137.
- Šūpule, I. *Etniskās un nacionālās identitātes sociālā konstruēšana mijiedarbībā: Latvijas gadījuma izpēte. Promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012.
- Tabuns, A. Identity, Ethnic Relations, Language and Culture. In: Muižnieks, N. (ed.). *How Integrated is Latvian Society? An Audit of Achievements, Failures and Challenges*. Rīga: University of Latvia Press, 2010, pp. 253–278.
- Tabuns, A., Tabuna, A., Broks, J. National Identity. In: Tabuns, A. (ed.). *National, State and Regime Identity in Latvia*. Rīga: Baltic Study Centre (Pērse Ltd.), 2001, pp. 112–144.
- Valsts pētījumu programmas “Nacionālā identitāte: valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība” ietvaros 2010. gadā veiktās aptaujas dati, n = 1004. Nepublicēti.
- Valsts pētījumu programmas “Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstība” projekta “Sabiedrības saliedētības vektori: no saliedētības ap valstsnāciju (2012–2018) uz saliedēto pilsonisko kopienu valsts, sabiedrības un individu drošības labā (2024–2025)” aptaujas dati, n = 2023. Nepublicēti.
- Vēbers, E. Valstiskā apziņa politiskās nācijas struktūrā. No: Vēbers, E. (red.). *Pilsoniskā apziņa*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 1998, 43.–63. lpp.
- Vēbers, E. Vai teiksim ardievas sabiedrības integrācijai? Dribins, L., Šņitņikovs, A. (red.). *Pretestība sabiedrības integrācijai: cēloņi un sekas*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007, 115.–136. lpp.
- Zepa, B., Šūpule, I., Kļave, E., Krastiņa, L., Krišāne, J., Tomsone, I. *Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi*. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2005.
- Zepa, B., Šūpule, I., Krastiņa, L., Kešāne, I., Grīviņš, M., Bebrīša, I., Ieviņa, I. *Integrācijas prakse un perspektīvas*. Rīga: Baltic Institute of Social Sciences, 2006.